

ROCZNIK TOMISTYCZNY
2 (2013)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
2 (2013)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

2 (2013)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzusi (sekretarz / sekretary), Maciej Słęcki, Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL: Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Tomasz Stępień, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Tadeusz Klimski, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Wojciech Falkowski, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień
Marie-Dominique Goutierre
Marek Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Maciej Igielski (język polski), Adam Filipowicz (łacina, greka), Magdalena Płotka (łacina, angielski), Izabella Andrzejuk (francuski), Michał Zembrzusi (łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2013

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów

POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl

e-mail: ksiegarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	9
Michał Zembrzuski Profesora Tadeusza Klimskiego badanie problematyki prawdy w filozofii starożytnej i średniowiecznej.....	11
Artur Andrzejuk Tadeusza Klimskiego realistyczna interpretacja problemu jedności.....	19

Rozprawy i artykuły

Tomasz Pawlikowski Poznawalność bytu. Parmenides i św. Tomasz z Akwinu.....	31
Marek P. Prokop „Możliwość” czy „możność”. Wprowadzenie do problematyki.....	55
Jarosław Gałuszka Trzy rozumienia <i>generatio</i> w herezji Ariusza oraz sposoby ich przezwyciężenia w tekstach Tomasza z Akwinu.....	69
Marcin Trepczyński The demonstrability of God's existence in <i>Summa theologiae</i> of Albert the Great on the background of writings of Thomas Aquinas.....	79
Artur Andrzejuk Egzystencjalna metafizyka bytu w traktacie <i>De ente et essentia</i> Tomasza z Akwinu.....	95
Paulina Sulenta Ogół czy konkretny przedmiotem ludzkiego poznania? Rozważania na podstawie q. 2 a. 6. <i>Quaestiones disputatae De veritate – De scientia Dei</i>	113
Michał Zembrzuski Poznanie niewyraźne Boga (<i>cognitio confusa</i>) – Tomasz z Akwinu i Kartezjusz.....	137
Andrzej Marek Nowik Filozofia tomistyczna w metodologii historii Feliksa Konecznego.....	155
Izabella Andrzejuk Człowiek i kontemplacja. Antropologiczne podstawy poznania Boga w rozumieniu Aleksandra Żychlińskiego.....	169
Wojciech Golonka Saint Thomas d'Aquin en tant que philosophe: le problème des sources.....	183

Tłumaczenia

Michał Zembrzuski Koncepcja intelektu czynnego w <i>De spiritualibus creaturis</i> Tomasza z Akwinu.....	197
---	-----

Tomasz z Akwinu	
O stworzeniach duchowych, a. 10 (tłum. Michał Zembrzuski).....	209
Étienne Gilson	
Wykład wygłoszony w Sali Studyjnej Instytutu Studiów Średniowiecznych w Toronto 13 grudnia 1932 roku (tłum. Marcin Andrusieczko, Izabella Andrzejuk).....	235

Sprawozdania i recenzje

Magdalena Płotka	
Tomizm na konferencjach „W kręgu średniowiecznej antropologii” (2011) oraz „W kręgu średniowiecznej metafizyki” (2013) organizowanych przez Sekcję Historii Filozofii UKSW.....	245
Magdalena Płotka	
Sprawozdanie z wizyty historyków filozofii na Uniwersytecie Gdańskim w ramach projektu badawczego pt. „Historia filozofii jako problem filozoficzny”.....	249
Michał Zembrzuski	
Sprawozdanie z wręczenia Nagród imienia Profesora Mieczysława Gogacza i sympozjum pt. „Tomizm konsekwentny”.....	271
Tadeusz Klimski	
Recenzja: Jacek Grzybowski, <i>Byt, Tożsamość, Naród. Próba wyjaśnienia formuły „tożsamość narodowa” w perspektywie metafizyki</i> , Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2012, ss. 693.....	257
Michał Zembrzuski	
Recenzja: M. Trepczyński, <i>Ścieżki myślenia Alberta Wielkiego i Tomasza z Akwinu, „Campidoglio”</i> , Warszawa 2013, ss. 232.....	263
Tomasz Pawlikowski	
Recenzja: Tadeusz Kuczyński – <i>Od poznania świata do poznania Boga</i> , Wydawnictwo Petrus, Kraków 2013, ss. 172.....	269
Jacek Grzybowski	
Polityka, moralność, cnota – harmonia czy antynomia? Refleksje nad książką Adama Machowskiego <i>Teologia polityczna św. Tomasza z Akwinu. Antropologiczno-etyczna interpretacja traktatu „De regno”</i> , Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2011, ss. 45.....	277
Izabella Andrzejuk	
Recenzja: M. Płotka, <i>Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora (Opera philosophorum medii aevii, t. 12)</i> , Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2013, ss. 220.....	287
Nota o Autorach.....	291

Table of contents

Editorial.....	9
Michał Zembrzuski	
Profesor Tadeusz Klimski's study the issue of truth in ancient and medieval philosophy....	11
Artur Andrzejuk	
Tadeusz Klimski's realistic interpretation of the problem of unity.....	19

Dissertations and articles

Tomasz Pawlikowski	
Cognoscibility of Being. Case of Parmenides and St. Thomas Aquinas.....	31
Marek P. Prokop	
Potentiality or potency. Introduction to the problems.....	55
Jarosław Gałuszka	
Three ways of understanding <i>generatio</i> in heresy of Arius and ways to overcome them in the texts of Thomas Aquinas	69
Marcin Trepczyński	
The demonstrability of God's existence in <i>Summa theologiae</i> of Albert the Great on the background of writings of Thomas Aquinas.....	79
Artur Andrzejuk	
Existential metaphysics of being in Thomas' Aquinas treatise <i>De ente et essentia</i>	95
Paulina Sulenta	
Is the Generality or the Concrete Thing the Object of Human Knowledge? Reflections based on Article 6 of the Question 2 of <i>Quaestiones disputatae De Veritate – De scientia Dei</i>	113
Michał Zembrzuski	
Confused cognition of God (<i>cognitio confusa</i>) – St. Thomas Aquinas and Descartes.....	137
Andrzej Marek Nowik	
Thomistic philosophy in the historical methodology of Feliks Koneczny.....	155
Izabella Andrzejuk	
Man and contemplation. The anthropological basis for the knowledge of God in the account of Aleksander Żychliński.....	169
Wojciech Golonka	
Saint Thomas Aquinas as a philosopher: the problem of sources.....	183

Translations

Michał Zembrzuski	
The concept of the active intellect in <i>De spiritualibus creaturis</i> by Thomas Aquinas.....	197

Tomasz z Akwinu	
On spirituals creatures, a.10 (trans. Michał Zembrzuski).....	209
Étienne Gilson	
Lecture given at the Hall Study in Institute of Medieval Studies in Toronto, 13 th of December 1932 (trans. Martin Andrusieczko, Izabella Andrzejuk).....	235

Reports and reviews

Magdalena Płotka	
Thomism on conferences „In the circle of medieval anthropology” (2011) and „In the circle of medieval metaphysics” (2013) organized by the Section of History of Philosophy UKSW.....	245
Magdalena Płotka	
Report on the visit of historians of philosophy at the University of Gdansk in the framework of research project „The history of philosophy as a philosophical problem.”.....	249
Michał Zembrzuski	
Report of awarding Professor Mieczyslaw Gogacz prizes and symposium „Thomism consistent.”.....	251
Tadeusz Klimski	
Jacek Grzybowski, <i>Byt, Tożsamość, Naród. Próba wyjaśnienia formuły „tożsamość narodowa” w perspektywie metafizyki</i> , Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2012, pp. 693 (Review).....	257
Michał Zembrzuski	
M. Trepczyński, <i>Ścieżki myślenia Alberta Wielkiego i Tomasza z Akwinu</i> , „Campidoglio”, Warsaw 2013, pp. 232 (Review).....	263
Tomasz Pawlikowski	
Tadeusz Kuczyński – <i>Od poznania świata do poznania Boga</i> , Wydawnictwo Petrus, Cracow 2013, pp. 172. (Review).....	269
Jacek Grzybowski	
Politics, morality, virtue - harmony or antinomy? Reflections on the book by Adam Machowski, <i>Teologia polityczna św. Tomasza z Akwinu. Antropologiczno-etyczna interpretacja traktatu „De regno”</i> , Wydawnictwo UMK, Torun 2011, pp. 45.....	277
Izabella Andrzejuk	
M. Płotka, <i>Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora (Opera philosophorum medii aevii, t. 12)</i> , Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2013, pp. 220 (Review).....	287
Note about authors.....	291

Tadeusza Klimskiego realistyczna interpretacja problemu jedności

MOTTO:

Rola, jaką jedność odgrywa w myśli ludzkiej, jest wieczną zagadką¹.

Problematyce jedności poświęcił Tadeusz Klimski rozprawę zatytułowaną *Jedno i byt. Analiza koncepcji realistycznych (Arystoteles, św. Tomasz z Akwinu, współcześni tomści)*, wydaną przez Akademię Teologii Katolickiej w Warszawie w 1992 roku². Praca ta jest ciekawa dla filozofa chociażby z powodu podjęcia w niej jednego z najbardziej charakterystycznych tematów filozofii idealistycznej w naświetleniach i wyjaśnieniach przedstawicieli nurtu opozycyjnego do idealizmu.

To zarazem wyznaczyło pole rozważań: ujęcia Arystotelesa wraz z warunkującymi je poglądami presokratyków, a przede wszystkim Platona, filozoficzne poglądy Tomasza z Akwinu, nawiązującego dyskusję z filozofami arabskimi, przede wszystkim z Awicenną, oraz odnoszącego się często do horyzontu wyznaczonego przez Objawienie i potrzeb interpretującej je teologii, ujęcia współczesnych tomistów różnych nurtów, jako jedynego w filozofii współczesnej żywy nurt realistyczny. Autor bowiem uważa, że nie ma współcześnie kontynuacji re-

alizmu Arystotelesa; jego poglądy wymieszane z neoplatońskim idealizmem stanowią źródło myśli współczesnego transcendentalizmu.

Jeszcze ciekawsze jest usytuowanie zagadnienia jedności w kontekście problemowym. Otóż Tadeusz Klimski uważał, że te pola problemowe są dwa, a ich punktem wyjścia – rozstrzygnięcia teoriopoznawcze:

1) platoński idealizm, który prowadzi (nawet jeśli to jest wbrew samemu Platonowi) do monizmu, w którym jedność jawi się jako pierwszy i podstawowy pro-

¹ Jest to wniosek Tadeusza Klimskiego z analizy poglądów Gilsona na temat platońskiej teorii jedności. Zob. É. Gilson, *Elementy filozofii chrześcijańskiej*, tłum. T. Górski, Warszawa 1965, s. 86-89.

² T. Klimski, *Jedno i byt. Analiza koncepcji realistycznych (Arystoteles, św. Tomasz z Akwinu, współcześni tomści)*, Warszawa 1992.

blem filozoficzny – wiąże się tu jedność z całym kosmosem, podobnie dawniej jak i dzisiaj w wersji materialistycznej lub spirytualistycznej;

2) arystotelesowski realizm prowadzi w teorii bytu do pluralizmu, w ramach którego filozofowie realiści usiłują zinterpretować temat jedności – wiąże się tu jedność z bytem jednostkowym.

W tym wszystkim bardzo oryginalne jest ujęcie samego realizmu, gdyż obejmuje ono nie tylko to, co zwykle się podkreśla w tzw. realizmie teoriopoznawczym, tzn. że byt wyprzedza myślenie, lecz również, że obejmuje ich konieczne konsekwencje w postaci pierwszeństwa metafizyki wśród nauk filozoficznych oraz pierwszeństwa osób wśród bytów. W ten sposób realizm doprowadza do problemu realności Boga, który stanowi czwartą jego cechę³. Idealizm – odwrotnie – tu pierwsza jest sama myśl lub nawet intelekt, które wyprzedzają byty jednostkowe. Myślenie „tworzy” treść wypełniającą te byty – wypełnia byt wymyślonymi dla niego zadaniami, co przekłada się w nauce na pierwszeństwo teoretycznych założeń przed poznaniem rzeczywistości, wykluczając metafizykę. Kolejną cechą tak ujętego idealizmu jest głoszenie pierwszeństwa struktur i zbiorów przed jednostkowymi bytami, nawet jeśli są to byty osobowe. Czwartą wreszcie cechą idealizmu jest według Tadeusza Klimskiego wykluczenie problemu realności Boga z filozofii, a zastąpienie go co najwyżej tematem idei Boga.

Tak rozumiany idealizm i realizm prowadzą wprost do monizmu i pluralizmu, które – jak już wspomniano – stanowią bezpośrednie pole problemowe tematu jedności. Pluralizm opiera się na naturalnym poznaniu ludzkim, w którym ujmujemy otaczający nas świat jako „zespół różnorodnych bytów jednostkowych”⁴. Realizm stara się wiernie zinterpretować to naturalne poznanie. Tadeusz Klimski podkreśla, że różnorodność bytów wskazuje, że mają one różne struktury i odrębne tworzywa (gdyby bowiem miały wspólne tworzywo, nie różniłyby się niczym istotnym). Jeśli tak jest, rozumuje, to byty nie mogą powstawać poprzez ich wytwarzanie z tego wspólnego tworzywa, lecz muszą być stwarzane od razu jako określone struktury z własnego, niepowtarzalnego tworzywa. Teoria stwarzania według niego stanowi zatem nieodłączną cechę pluralizmu. W monizmie, gdzie tworzywo bytów jest wspólne, nie zachodzi taka konieczność. Byty tu różnią się tylko przypadłościowo, co porządkuje hierarchizm bytowy, wskazujący na „więcej” lub „mniej” cech szczegółowych. I ciekawie dodaje, że wobec tego w monizmie tkwi ukryta teoria przestrzenności, co przekładać się musi na tezę, że świat jest wyłącznie materialny. Zwraca też uwagę, że monizm do wyjaśnień stosuje liniowe uszeregowanie przyczyn i skutków, co stanowi zarazem cechą charakterystyczną neoplatonizmu i swościę potwierdza ich głębokie filozoficzne „pokrewieństwo”⁵. Analizy historycz-

³ *Jedno i byt*, s. 6-7.

⁴ Tamże, s. 8.

⁵ Tamże, s. 9.

ne w rozprawie Tadeusza Klimskiego dotyczą wprost ujęć i tekstów Arystotelesa, św. Tomasza i tomistów XX wieku. Naświetlenie problematyki jedności w dziejach myśli ludzkiej przedstawione zostało na podstawie opracowań Étienne Gilsona, zawartych przede wszystkim w jego książce *Byt i istota*⁶.

Gilson zwraca uwagę, że już rozważania jońskich filozofów przyrody w pewien sposób obracały się wokół tematu jedności, skoro poszukiwali oni jednego *arché* dla całego uniwersum, ale sam problem jedności w sposób wyraźny podjął w filozofii twórca pierwszej metafizyki, Parmenides, czym nie tylko zapoczątkował to zagadnienie, ale także w dużym stopniu wyznaczył tory jego rozwiązywania, o czym świadczą dialogi Platona nawiązujące wprost do myśli założyciela Eleatów. Wiadomo, że Parmenides odróżnił byt od wszystkiego, co nim nie jest, i uzyskał pojęcie bytu wiecznego, niezmiennego, tożsamego z sobą. Ten byt, podkreśla Klimski za Gilsonem, jawi się w jeszcze jednym aspekcie – jest nim właśnie jedność: „byt jest wyłącznie samym bytem, czymś nie złożonym i nie podlegającym żadnej zmianie”⁷. A zatem to tożsamość i właśnie jedność stanowią „aspekty uwyrażniające byt”. Wynika z tego, jak słusznie zauważył Leibniz, że „być jednym i być bytem to jedno i to samo”⁸. Platon problematyzuje ujęcie Parmenidesa. Jeśli bowiem jedność jest zasadą bytu, to sama

nie jest bytem, a jeśli byt nie ma jedności, to nie jest doskonały, i przestaje być bytem. Są to według Gilsona konsekwencje zastosowania dialektyki do tematu bytu i jedności. Aby ominąć te konsekwencje, Platon, przynajmniej w odniesieniu do problemu jedności, rezygnuje z monizmu: odróżnia byt od jedności i absolutyzuje właśnie jedność, która „tak dalece różni się od bytu, że go w sobie nie posiada”⁹. Podjęli to neoplatonicy, którzy kontynuowali platońskie oddzielenie jedności od bytu i zdecydowali, że to jedność jest przyczyną bytu, sama będąc „ponad” bytem. Problemem staje się to, na jakiej zasadzie jedność nie będąca bytem jest przyczyną bytu – w jaki sposób sprawia to, czego nie ma. Odpowiedź twierdząca prowadzi do tezy, że nicось staje się przyczyną sprawczą.

Pogląd ten – zdaniem Tadeusza Klimskiego – jest „dziedzictwem” neoplatonizmu od Plotyna do Heideggera. Łagodniejszą formułą tej tezy jest głoszenie, że początek bytowania oraz samo to bytowanie owiane jest tajemnicą, stanowi dla człowieka zagadkę. W ten łagodny sposób Tadeusz Klimski dystansuje się nieco od poglądów Gilsona¹⁰. Problem jedności bowiem ma według Gilsona jeszcze szersze podłoże. Oto nasze ludzkie myślenie polegające na używaniu rozumu jest zawsze stosowaniem pojęcia jedności – staramy się bowiem to, co poznaliśmy, wyrazić w jakimś jednym pojęciu. Właśnie to myślowe „redukowa-

⁶ T. Klimski korzysta z drugiego wydania francuskiego: *L'être et l'essence*, Paris 1962, oraz polskiego przekładu P. Lubicza i J. Nowaka, wydane przez PAX w Warszawie w 1963 roku.

⁷ *Jedno i byt*, s. 21.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże, s. 27.

¹⁰ Tamże, s. 30.

nie do jedności” Gilson postrzega jako wieczną zagadkę filozofów¹¹. Jest to jakaś niezrozumiała potrzeba, której nawet metafizyk nie jest w stanie pojąć. Jednak – jak podkreśla Gilson – tylko metafizyk ma odwagę podjąć temat jedności. Dotyczy to przede wszystkim Platona. Owo wewnętrzne zniewolenie przez jedność Platon związał z ideą, jako prawzorem rzeczy, do których odnosimy jedną nazwę, będącą nazwą właśnie idei. Zarazem pojawia się tu problem relacji między jednością i wielością, ponieważ jedna i ta sama nazwa odnosi się zarówno do idei jak i do każdej jednostki, której ta idea jest wzorem. I Gilson – zdaniem Klimskiego – uważa, że Platon to poznawcze doświadczenie przetrzuca na porządek bytowania, budując swoją powszechnie znaną teorię idei i odbitek. Zauważa też lojalnie (wobec Platona), że to on sam wysunął zarzuty wobec swojej teorii, np. pytając, jak to się dzieje, że każdy człowiek jest odrębnym od innych, osobnym bytem o pełnej naturze ludzkiej, którą w sobie zawiera, ale do końca jej w sobie nie zamyka, ponieważ są inni ludzie. Wyznacza to słynny problem powszechników. Gilson widzi rozwiązanie w teorii realizmu umiarkowanego, który przypisuje Arystotelesowi. Nie usuwa ona jednak do końca wszystkich niejasności i wobec tego problem jedności pozostaje nadal zagadką, której rozwiązania należy

poszukiwać „w samym rdzeniu rzeczywistości”¹².

Tadeusz Klimski, przystępując do analiz wypowiedzi Arystotelesa, stwierdza na wstępie, że Stagiryta nie poświęca zagadnieniu jedności tyle uwagi, co Platon. W *Kategoriach*, przy omawianiu kategorii substancji, podejmuje jedynie temat „mniej” i „więcej” oraz stwierdza, że „rzecz jest niepodzielna i numerycznie jedna”¹³. Wynika z tego, że jedność wiąże z tematem liczby, wielości i niepodzielności bytu oraz wiąże ściśle byt i jedność, gdyż podkreśla, że substancja jest zawsze jedna i ta sama¹⁴. Jedność jest więc naturą każdego bytu, a nie osobnym bytem. „Jedność i byt znaczą to samo” – podkreśla w *Metafizyce*¹⁵. Samą jedność wyjaśnia jako niepodzielność, jej charakter zależy zaś od natury bytu.

Bliższe określenie zależności jedności od bytu znajduje się w tekstach Tomasza z Akwinu, który uważa, że „jedność jest własnością istnienia bytu, jest czymś manifestującym istnienie, jest tym samym, czym jest istota, i jest swoistym jej jawieniem się poznającemu intelektowi”¹⁶. Jedność jako własność zamienną z bytem Tomasz omawia przy podejmowaniu tematu jedności Boga. Formuła *ens et unum conventuntur* wprowadza zagadnienie własności transcendentálnych, będących przejawami aktu istnienia bytu, jako wprost z tym bytem zamiennych w porządku orzekania o nim¹⁷. Dziedzic-

¹¹ *Byt i istota*, s. 20.

¹² Tamże, s. 29.

¹³ 3 b 12-13.

¹⁴ 4 b 17-18.

¹⁵ 1054 a 13.

¹⁶ *Jedno i byt*, s. 53.

¹⁷ *Summa theologiae*, I, 11.

twem arystotelesowskim w myśli Akwinaty jest pogląd, że jedność polega na niepodzielności¹⁸. Wiąże się to ściśle więc z istotą bytu, która jest właśnie niepodzielna. Jedność i niepodzielność są w bytach związane z ich naturą: inna jest jedność bytu prostego – Boga; jest to jedność absolutna, powodująca, że jest On bytem jedynym. Inna zaś jest jedność bytu złożonego z istnienia i istoty, jako aktu i możliwości. Stanowi zatem jedność, wraz z pozostałymi transcendentiami, sposoby bytowania bytu, które Tomasz określa jako *modi essendi* lub nawet *modi entis*¹⁹.

Reprezentatywne poglądy na jedność różnych nurtów dwudziestowiecznego tomizmu Tadeusz Klimski znajduje w tekstach Stanisława Adamczyka (tomizm tradycyjny), Stefana Swieżawskiego (tomizm tradycyjny modyfikowany ujęciami egzystencjalnymi), Mieczysława Alberta Krąpca (tomizm egzystencjalny) oraz Mieczysława Gogacza (tomizm konsekwentny). We wszystkich tych przypadkach koncepcja jedności jest niemal prostą pochodną koncepcji bytu. I tak dla Stanisława Adamczyka bytem jest to, co jest i być może – „wszelki rzeczywisty czy możliwy byt niematerialny”²⁰. Przekłada się to na koncepcję jedności, która jest pojęciem, tak jak i pozostałe transcendentalia, stanowiące „oznaczenia towarzyszące każdemu bytowi” i nie stanowiące „własności w znaczeniu ścisłym”. Jedność stanowi negację podziału i jako taka „jest pierwszą

właściwością transcendentalną”, będąc przez to pierwszym i najogólniejszym określeniem bytu. Następnie ks. Adamczyk przeprowadza złożony podział jedności, w którym niezgodnie ze swą „ogólną” teorią jedności jako pojęcia wyróżnia jedność rzeczową (*unitas realis vel ontologica*), która ma przysługiwać rzeczom. Tę zaskakującą niekonsekwencję, polegającą na mieszaniu tego, co realne, i tego, co pomyślane, Tadeusz Klimski czyni znakiem rozpoznawczym tomizmu tradycyjnego – silnie uzależnionego od rozstrzygnięć neoplatońskich. Stefan Swieżawski, nieco podobnie jak ks. Adamczyk, jedność nazywa pojęciem transcendentalnym, uzyskiwanym na drodze abstrakcji metafizycznej, i podobnie uważa ją za pierwsze transcendentale bytu, podkreślając, że byt jest czymś „dopiero z racji swej jedności”²¹. Wiąże też jedność z niepodzielnością i odrębnością. Mieczysław Albert Krąpiec wyprowadza z kolei jedność z pierwszych zasad bytowania i uważa, że jedność stanowi podstawę zasady niesprzeczności. Samą jedność uważa za własność całego bytu, „ujawniającego swą niepodzielną strukturę”, wynikającą z charakteru relacji pomiędzy istotą i istnieniem²². Autora rozprawy *Jedno i byt* niepokoi zarówno związaną jedności z tożsamością, jak i nieostra granica pomiędzy pojęciem jedności i jednością realnego bytu. Wszystko to uważa za bliskie ujęciom Dunsza Szkota. Tadeusz Klimski zwraca ponadto uwagę na inte-

¹⁸ *Summa theologiae*, I, 30, 3 c.

¹⁹ *De veritate*, 1, 1 c.

²⁰ *Metafizyka ogólna, czyli ontologia*, Lublin 1960, s. 7-8.

²¹ S. Swieżawski, M. Jaworski, *Byt. Zagadnienia metafizyki tomistycznej*, wyd. 2, Lublin 1960, s. 99.

²² *Jedno i byt*, s. 100.

resujące odróżnienie w tekstach Krąpca jedności esencjalnej i jedności egzystencjalnej. Jedność esencjalną wiąże z greckim utożsamieniem jedności i bytu. Jedność egzystencjalną wiąże z aktem istnienia, który jest w bycie jeden i urealniania cały byt. Akcent postawiony na akcie istnienia w budowaniu teorii jedności podejmuje Mieczysław Gogacz, który jedność uważa za transcendentalną własność bytu, przejawiającą jego akt istnienia w postaci „podporządkowania istnieniu wszystkich stanowiących byt pryncypiów”²³. Aby bliżej wyjaśnić rolę jedności w bycie, M. Gogacz korzysta – świadomie, jak sądzi Tadeusz Klimski – z neoplatońskiego terminu „moc”.

Chodzi o moc wyznaczania przez akt istnienia w bycie „porządku podporządkowania się temu aktowi wewnętrznych pryncypiów bytu”²⁴. W wyniku tego „jedność wyraża moc aktu istnienia jako dominację tego aktu w bycie i wyznaczanie przez niego całej struktury bytu”²⁵. Komentując ujęcia Mieczysława Gogacza Tadeusz Klimski stawia nowy interesujący akcent – sądzi mianowicie, że jedność nie jest skutkiem w bycie aktualizowania, czyli wiązania wszystkiego ze sobą, przez akt istnienia, lecz że jest ona w bycie „wcześniej niż urealnianie i aktualizowanie”, gdyż właśnie stanowi „moc” aktu istnienia, przejawiającą się w urealnianiu i aktualizowaniu²⁶.

* * *

Przechodząc do podsumowania tej krótkiej prezentacji rozprawy Tadeusza Klimskiego o jedności, pierwszym pytaniem, jakie się nasuwa, jest to dotyczące dyscypliny filozoficznej, do jakiej należą te rozważania: dotyczą one historii filozofii czy filozofii bytu? Pojawienie się takiej wątpliwości świadczy o tym, że udało się Tadeuszowi Klimskiemu nawiązać do Gilsonowskiego traktowania historii filozofii jako pola rozwiązań problemów filozoficznych. Historia fi-

lozofii posłużyła bowiem autorowi do podjęcia problemu *stricte* filozoficznego – posłużyła więc filozofii, a nie historii. Można też powiedzieć, że rozprawa ta jest przykładem potraktowania historii filozofii jako warsztatu filozofa, czego dopominał się Stefan Swieżawski.

Korzystając z tego warsztatu Tadeusz Klimski starał się pokazać coś, co Gilson nazwał „jednością doświadczenia filozoficznego”, które wychodząc od niemal tych samych punktów wyjścia,

²³ M. Gogacz, *Elementarz metafizyki*, wyd. 4, Warszawa 2008, s. 49.

²⁴ *Jedno i byt*, s. 87.

²⁵ Tamże.

²⁶ Jest to więc inny pogląd, niż sugerował to autor tego omówienia, który we *Wprowadzeniu do Słownika terminów* oraz w książce *Istnienie i istota* głosił właśnie, że jedność jest skutkiem aktualizowania bytu przez zapoczątkowujący go akt istnienia. Zob. św. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, t. 35: *Słownik terminów*, oprac. A. Andrzejuk, Warszawa–Londyn 1998, s. 38, oraz *Istnienie i istota. Wstęp do filozofii Tomasza z Akwinu*, Warszawa 2003, s. 36-37. Wydaje się jednak, że pogląd Tadeusza Klimskiego jest konsekwentniej egzystencjalny.

prowadzone przez rozważania w różnych szkołach i tradycjach filozoficznych, jednak precyzowało po drodze samą koncepcję jedności. Na marginesie warto zauważyć, że jest to o wiele ciekawsze ukazanie dziejów myśli filozoficznej, niż znane nam z większości podręczników serie wzajemnych zakwestionowań następujących po sobie autorów, szkół i tradycji filozoficznych.

Wracając do samej jedności, najbardziej zaskakujące jest to, że już na początku dziejów refleksji filozoficznej radykalnie związane ją z bytem i uznano, że byt i jedno to to samo. Formuła ta na początku odnosiła się do monistycznej wizji świata. Chcąc przewyciężyć ten monizm, Platon i Plotyn usiłowali rozrwać tożsamość bytu i jedności i zastąpić je jakimś rodzajem zależności. Plotyn zdecydował, że będzie to związek przyczynowy. Arystoteles nie godził się ani na rozerwanie związku jedności z bytem, ani na monizm. Zaproponował rozumienie jedności jako niepodzielności substancji. Zachował więc pluralizm i więź jedności z bytem. Tomasz z Akwinu związał tę bytową jedność z aktem istnienia, który urealnia całą jego istotową zawartość. Precyzowanie tematu jedności w myśli Akwinaty mogło nastąpić dzięki temu, że wypracowano teorię własności transcendentálnych, przejawiających istnienie bytu. Z kolei precyzowanie myśli Tomasza ma także swoją historię. Możemy w niej wskazać etap klasyfikacji jedności bez głębszego wnikania w jej ontyczną strukturę

(Adamczyk) czy precyzowanie jej związku z aktem istnienia (Krąpiec, Gogacz).

Tadeusz Klimski nawiązuje bezpośrednio do ujęć swego mistrza Miecysława Gogacza, który jednością nazywa moc aktu istnienia do aktualizowania urealnianej przez siebie istoty bytu. Jedność zatem przejawia się w całym bycie, ale jej źródłem jest akt istnienia. Jest to pogląd konsekwentnie tomistyczny, precyzujący związek jedności z istnieniem bytu jednostkowego. Pogląd ten może stanowić dobrą podstawę do rozważenia roli jedności w poznaniu²⁷, rolę jedności w działaniu²⁸ czy różnych postaci jedności społecznych²⁹.

Szczególnie ciekawe wydaje się rozważenie zasygnalizowanej przez Gilsona roli jedności w poznaniu. Tomasz z Akwinu bowiem uważa, że intelekt poznający ujmuje jedność *quidditas* – istoty w jej koniecznych pryncypiach, dodaje też, że wcześniej zmysł wspólny (*sensus communis*) scala wrażenia płynące z poszczególnych zmysłów w *species sensibilis* – zmysłowy obraz poznawanego bytu. To scalenie ma się dokonywać na miarę jedności tego bytu. Pytanie więc o rolę jedności w naszym poznawaniu – na ile jest to jedność poznawanego bytu, a na ile zjednoczenie pochodzące od władz poznawczych – jest zasadne i pozostaje otwarte.

Podobnie interesująca jest rola jedności w naszym działaniu, uwarunkowana na takim uporządkowaniu naszych władz poznawczych i pożądawczych, że intelekt jest hegemonem w stosunku do

²⁷ Na co zwracał uwagę Gilson w książce *Byt i istota*, s. 20.

²⁸ Na co uwagę zwracał np. ks. Jerzy Mirewicz (1909-1996), polski pisarz emigracyjny w Anglii.

²⁹ Co ciekawie ukazuje ks. Jacek Grzybowski w swojej książce pt. *Byt, tożsamość, naród. Próba wyjaśnienia formuły „tożsamość narodowa” w perspektywie metafizyki*, Kęty 2012.

pozostałych władz poznawczych i pożądanowych. Ta jedność uzyskiwana w wychowaniu także wymagałaby filozoficznego naświetlenia – jest to jedność wytwarzana przez nas, narzucana nam w wychowaniu, czy też raczej stanowi wytworzenie właściwej harmonii władz człowieka, która w pewien sposób, niejako wirtualnie, tkwi w samej naturze.

Nie mniej intrygujący jest problem jedności w działaniach politycznych i społecznych, przejawiający się chociażby w problematyce tożsamości – kulturowej, narodowej, religijnej czy innej, będących podstawą samookreślenia się jednostek i umożliwiających im odpowiednie spełnianie ich ról społecznych.

Niezależnie od tego, jaki kierunek przybrałyby ewentualne rozważania na

temat jedności – jedno jest pewne: wiązanie jej z myśleniem nawiązuje do filozofii idealistycznej i prowadzi w dalszej konsekwencji do jakiejś postaci monizmu, w którym znika problem przyczyny i skutku, a jedność przybiera postać bliżej nieokreślonego *universum* lub nawet – jak w neoplatonizmie – jego przyczyny. Związanie jedności z bytem jednostkowym stanowi nawiązanie do filozoficznego realizmu i realizuje się w pluralistycznej wizji świata, gdzie jedność stanowi raczej skutek, przejaw, nawet moc, ale zawsze w obszarze bytu jednostkowego lub podmiotowanych przez niego relacji. Te podstawowe ustalenia stanowią niepodważalne osiągnięcia rozprawy Tadeusza Klimskiego.

Tadeusz Klimski's realistic interpretation of the problem of unity

Keywords: unity being, idealism, realism, monism, pluralism, Thomism, metaphysics

Tadeusz Klimski devoted to the problem of unity dissertation, entitled *One and being*. Analysis of the realistic concepts (Aristotle, St. Thomas Aquinas, modern Thomists), published in 1992. The paper characterises idealist philosophy in exposures and explanations of representatives of realism. It indicates the field of further considerations: Aristotle's account which is determined by views of the pre-Socratics, and above all Plato, philosophical views of Thomas Aquinas, alluding to discussion with the Arabic philosophers, especially Avicenna, and often relating to the horizon designated by revelation and needs of interpreting it by theology, recognition of contemporary Thomists of various trends, the only realistic trend in contemporary philosophy. Even more interesting is placing the issues of unity in the problematic context. Tadeusz Klimski believed that the problematic field is twofold, and its starting point is epistemology:

1) platonic idealism, which leads (even if it is against Plato himself) to monism,

where unity is seen as the first and fundamental philosophical problem — here unity is associated with the entire cosmos, today as well as in the in the materialistic or spiritualistic version.

2) Aristotelian realism leads to pluralism in the theory of being, in which philosophers-realists try to interpret the unity — unity here is associated with individual being.

While formulating his standpoint, Tadeusz Klimski refers to Mieczysław Gogacz's account, that unity is called the power of the act of existence to actualizing the real essence of being. Unity, therefore, is manifested in the whole being, but the act of existence is its source. This view is consistent Thomistic, specifying the relationship of unity with the existence of individual being. This view can be a good basis to consider the role of unity in cognition, the role of unity in action or various forms of social unity.

